

Informace o projektu Národní knihovny a Google

JANA SUCHÁ OČKOVÁ – JULIE HEJZLAROVÁ

ABSTRACT: Information on the National Library and Google project

In 2010, the National Library began co-operation with Google, in order to be able to gradually digitise and publish on the internet approx. 200 000 document collections, with financial support from the Ministry of Culture of the Czech Republic and the European Union. For the NL, preparation for this project represents a complex logistics task, whose integral part is the selection of books and assessing their physical condition, including undertaking any minor repairs necessary which would allow them to be safely digitalised by the other partner.

KEY WORDS: National Library, Google, Digitization

CONTACTS: Jana Suchá Očková, BcA., Národní knihovna ČR, Odbor ochrany knihovních fondů, Oddělení restaurování, Sodomkova 1146/2, 102 00 Praha 15; jana.sucha_ockova@nkp.cz; Julie Hejzlarová, Národní knihovna ČR, Odbor ochrany knihovních fondů, Oddělení restaurování, Sodomkova 1146/2, 102 00 Praha 15; Julie.Hejzlarova@nkp.cz

Národní Knihovna a společnost Google uzavřela v roce 2010 smlouvu, v rámci které dojde v příštích letech k digitalizaci starých tisků z Oddělení rukopisů a vzácných tisků a také části sbírek Slovanské knihovny NK. Projekt bude realizován za finanční pomoci EU a Ministerstva kultury. Do projektu digitalizace starých tisků se NK zapojila jako osmnáctá evropská a pátá národní knihovna (po Itálii, Holandsku, Velké Británii a Rakousku). Spolupráce se společností Google je vítaná, neboť knihovny mají jedinečnou šanci v krátkém čase zpřístupnit své fondy široké veřejnosti v digitální formě a tím také své knihy i ochránit. Předpokládaný počet knih z NK, které projdou v průběhu příštích 6 let digitalizací, je 200 000 svazků. Jedná se o díla, která nespádají pod autorský zákon. Pro úplnost je třeba dodat, že již dříve digitalizované svazky z Oddělení rukopisů a vzácných tisků NK jsou dostupné na webových stránkách KRAMERIUS a MANUSCRIPTORIUM.

Digitalizace NK společností Google je zaměřena převážně na tištěnou produkci 16. až 18. století. Sbíрка Oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny z tohoto období je rozsahem a významem srovnatelná se sbírkami významných evropských knihoven. Můžeme se zde setkat s autory jako Erasmus Rotterdamský, Jan Ámos Komenský, Václav Hájek z Libočan, Martin Luther, Petr Chelčický, Tadeáš Hájek z Hájku, Bohuslav Balbín a jinými. Ve Slovanské knihovně se projekt zaměří na sbírky nebohemikální provenience vydané v průběhu 19. století, především v jazyce ruském, polském a v jihoslovanských jazycích. Digitalizace těchto knih je důležitá i proto, že řada z nich je nedostupná jak ve světových knihovnách, tak dokonce i v zemích svého původu. Týká se to např. polských knih, které v domovských polských knihovnách nenajdeme, neboť byly zničeny během druhé světové války.

Role obou smluvních partnerů jsou (v rámci tohoto projektu) rozděleny následovně. Společnost Google zajišťuje převoz knih k samotné digitalizaci a veškerou s tím spojenou logistiku. Kromě vlastního skenování pak dodává zpracovanou metodiku přípravných prací pro každou partnerskou knihovnu tzv. na klíč, a to vše na vlastní náklady. NK celý projekt taktéž koordinuje. Před samotným odvozem musí být zabezpečena řada úkonů: expedice knih včetně jejich katalogizace, konzervování a restaurování, očeňování knih pro pojištění a další administrativa spojená s jejich vývozem. Dále přenos elektronických katalogových záznamů společnosti Google po síti, výběr knih k digitalizaci, sofistikované předávání vybraných knih Googlu, konečné přebírání a zařazení do fondů, finální příjem a zpracování dat do elektronických zdrojů NK. Digitalizované knihy budou zpřístupněny na stránkách Google.cz/knihy, později pak i na webu NK.

Byly založeny týmy externích pracovníků, bez kterých by se tak obrovské množství knih nedalo zpracovat ani ošetřit. Restaurátorské oddělení NK hraje důležitou roli při jejich školení, zajišťuje odborný a administrativní dohled, je garantem materiálového zabezpečení pracoviště a v neposlední řadě jeho kmenoví pracovníci i aktivně restaurují. Úkolem externích restaurátorů je zajištění takového fyzického stavu knih, který umožní provedení digitalizace bez rizika jakéhokoliv poškození.

Velkou pomocí byla návštěva Rakouské národní knihovny ve Vídni a Bavorské státní knihovny v Mnichově pracovníky NK. V obou knihovnách již projekt plně funguje.

Společnost Google předem stanovila parametry, které určují v jakém fyzickém stavu je možné knihy digitalizovat. Ke skenování jsou vhodné pouze ty, které lze otevřít v úhlu 120°. Nepřijímají se knihy větší než stanovený rozměr. Svazky musí být kompaktní, bez skládaných příloh a bez plísni. Pracuje se asi s tří letým časovým předstihem. Google přebere větší várku, kterou pak převezve v klimatizovaném voze k digitalizaci.

V naší knihovně jsme nyní ve fázi restaurování, první převoz knih je plánován ještě na rok 2014.

Konkrétní proces na pracovišti Google v Klementinu:

Poté, co katalogizátoři zanesou základní údaje do virtuálního katalogu, jsou knihy vyexpedovány na vozíčkách restaurátorům.

Mechanická očista probíhá pomocí vysavače (antistatický vysavač Nilfisk Alto ATTIX) a dočištění restaurátorskými gumami (chemical sponge, wallmaster). Druhým a nejdůležitějším strategickým krokem vůbec, je pilotní průzkum fyzického stavu určeného objemu knih. Kniha po knize se prohlíží a fakta se zapisují do očíslovaných papírových formulářů. Průzkum je prováděn podle předem daného postupu. Podle míry poškození, rozlišení typu oprav jsou knihy rozděleny do 4 základních kategorií-barev (níže vysvětleny): žlutá, zelená, modrá, červená. Záložky těchto barev jsou zakládány na příslušné místo knihy, t.j. přideštit, nebo na lokalizaci rychlé opravy. Na ty jsou připsány vzkazy typu „Č“ t. j. dočistit přideštit, ořízku; „O“ ambulantní oprava + její lokace, specifikace; „Obálka“ t. j. opatřit knihu obálkou na míru s výřezem na čárový kód na předním přideštití.

Kategorie oprav

Knihy značené žlutě mohou být digitalizovány, jsou bez oprav nebo s ambulantními opravami do patnácti minut. Opravy se týkají trhlin a drobných oprav listů v ploše, okrajích nebo rozích, uvolněných listů či složek z bloku, který je ale kompaktní. Patří sem i knihy,

kteřé je nutné fixovat pomocí *tkanice se stahovacířm korálkem-brzdířkou*. Poškozené knihy, kteřé se (prozatím) nebudou restaurovat, ale přesto jsou kompaktní, velmi vzácné vazby, měkké pergamenové vazby ři vazby s papířovým potahem, se vkládají do na mířu vyrobené ochranné obálky z kartonu archivní kvality s patřičným oznařením signatury.

Do zelené a modřé kategorie jsou zařazeny knihy vyžadující komplexnější zásahy. Velkou měřou jsou zastoupeny knihy s pokřevem z tříslořiněné usně, polo ři celokořeněné, a to hlavně s následujícířmi defekty: chybějícím nebo fragmentálně chybějícím hřbetem, ři potahem, s odchlípnutou, natřženou hlavící, natřženým kapitálkem nebo řasto prasklými drážkami, nekompaktním blokem. Dále nestabilní bloky (v pohybu), s potrhaným řitím s uvolněřnými složkami ři listy, s řetným mechanickým poškořením papířru, např. trhlinami, zřátami, různými sklady. A konečně bloky se silně poškořenými okrajy papířru – zejména pravým dolním rohem, kteřým se listuje při skenování.

Průzkum „GOOGLE“ fondu Slovanská knihovna	
Signatura/inv.ř:	Rozměřy:
Lokace:	Váha knihy:
Dace:	Počet svazků:
☐ ochranný obal ☐ skládané přilohy	
papír: ☐ ruční ☐ strojový	
vazba: ☐ Clk ☐ Plk ☐ Perg ☐ Pperg ☐ Pap ☐ Tex ☐ Pla ☐ Ppla ☐ jircha ☐ tříslořiněná	
☐ převazba ☐ nedochovaná ☐ opravovaná ☐ restaurovaná ☐ nesvářáno	
desky: ☐ lepenka ☐ kartón ☐ papír ☐ dřevo	
Popis poškoření: ☐ kompaktní ☐ nekompaktní ☐ celkově zneřištěná	
blok: ☐ deformace ☐ pošk. řití ☐ prasklé vazy ☐ prasklá drážka ☐ uvol. listy	
☐ uvol. složky ☐ zřáty	
☐ trhliny ☐ prasklé ve hřbetě	
desky: ☐ oddělené ☐ uvolněné ☐ zřátá ☐ přední ☐ zadní ☐ prasklé ☐ poškořeně	
☐ hrany ☐ rohy	
☐ deformace	
pokřev: ☐ poškrábaný ☐ odřený ☐ neřistoty, skvrny ☐ oddělený ☐ prasklý ☐ zřátá ☐ rohy	
☐ hrany ☐ hřbet ☐ hlava ☐ pata ☐ prasklá drážka	
biologické pošk.: ☐ hmyz ☐ hlodavci ☐ plíseř	
Pozn.....	
Kategorie poškoření GOOGLE:	
1 – digitalizace bez rest. zásahu, nebo se stabilizačním zásahem	☐
2 – řásteřné poškoření	☐ PRACOVÍŠTĚ KLEMENTINUM
3 – řpatný, nestabilní	☐ PRACOVÍŠTĚ CDH HOSTIVÁŘ
4 – vyřmuto z digitalizace, kritický stav	☐
Pozn.	
Provedl: KK DM VD JD OL JO-S JP JH JN / Datum: (.....°CRH)	
Opatření:	
Kontrola aktivity plísní, mikrobiol. stěřy ☐ Pozn.	
Desinfekce ☐	
Ochranný obal, konzervační obálka - kniřní vazba ☐	
Ambulantní opravy ☐ Stabil. stahovacířmi tkanicemi ☐ Mechanické řištění ☐ Zajištění odchlíp. řástí vazby japonským papířem ☐	
Pozn.....	
Řásteřné rest. zásah ☐	
Komplexní rest. zásah ☐	

Obrázek 1: Ukázka průzkumovéř formuláře

Obrázek 2: Ukázka řazení knih na expedičních vozících

Do poslední červené kategorie patří knihy, které jsou vyjmuty z projektu. Jsou to knihy větší než daný formát 445 x 315 x 130 mm, dále ty, které nelze otevřít v úhlu 120°, nebo knihy, u kterých zasahuje tisk do hřbetu. Vyloučeny jsou i knihy se skládanými, komplikovanými přílohami a mapami nebo velmi poškozené knihy vhodné (někdy) na kompletní restaurátorský zásah!

Mikrobiologické napadení

Pokud se při průzkumu narazí na očividné nebo jenom podezření napadení plísněmi, odeberou se stěry. Následně se knihy oddělí od zbytku várky. Stěry se pošlou k analýze do Oddělení vývoje a výzkumných laboratoří a knihy se separují. Pokud se podezření aktivní plísně potvrdí, jsou desinfikovány a poté mechanicky dočištěny, opět zhodnoceny a zařazeny do příslušné skupiny. Je třeba zdůraznit, že společnost Google je mimořádně citlivá na zasažení knih plísněmi a striktně vyžaduje písemné potvrzení o provedeném zásahu.

Ambulantní opravy

Při průzkumu je zajištěna fotodokumentace svazků s rozsáhlejším poškozením. Pro Slovanskou knihovnu se hotové knihy balí do nekyselého papíru kvůli provizornímu uložení v ne zcela bezprašném prostředí. Byl vypracován systém ambulantních oprav, který umožňuje přípravu tak velkého objemu knih. Vlastní restaurování probíhá standardně. Pro urychlení prací se velmi osvědčily zdokonalené Klucelové adhezivní japanové fólie, které se aktivují 50–70% vodně-etanolovým roztokem. Podrobný návod je publikován ve sborníku *Výzkum a vývoj nových postupů v ochraně a konzervaci písemných památek /2005–2011/, Praha 2011.*

Poškození vazeb, jako například prasklé drážky, poškozené či chybějící hlavice, se fixují a doplňují tónovanými japonskými papíry různé gramáže. Jsou používány především papíry PAPER NAO-RK 00, 0, 1, 2 a silnější papíry, například SENKWA. Papíry jsou dobarčovány saturnovými a rybacelovými barvami (fy. OSTACOLOR, a. s., Pardubice) na různé odstíny příbuzné barvám historických usňových pokryvů. Silné dobarvené japonské papíry u rychlých oprav nahrazují useň. Jako lepidla se osvědčila 3–4% Thylosa MH 4000 a 3% Klucel G v etanolu. Dalšími pomůckami jsou pružná obinadla, Hollytex, Netex, textilní tkanice, filtrační materiály. S časově náročnými postupy (např. odkyselováním) se vůbec nepočítá). Důležitý fakt je ten, že všechny zásahy jsou reversibilní!

Závěr

Celý projekt je z pohledu nás restaurátorů unikátní tím, že ještě nikdy nebylo v Národní knihovně restaurováno tak obrovské množství knih v tak omezeném čase. Uvědomujeme si i etickou otázku ambulantních oprav. Určité kompromisy v přístupu k poškozeným knihám jsou však v časovém tlaku nezbytné, ne však na úkor kvality provedení zásahů. Výsledkem úsilí mnoha zainteresovaných lidí byl vznik nového pracoviště, které sice většinou provádí ambulantní opravy, ale knihy jsou očištěné, fixované, kompaktní. A tím připravené k plánované digitalizaci společností Google.